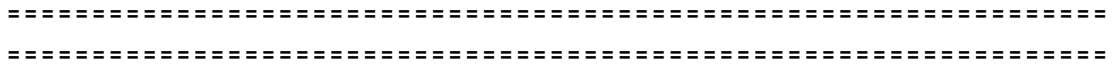

בראשית
ה' תשע"א
כתובת:
[Haim9910@net
o.net.il](mailto:Haim9910@neto.net.il)

אורחיה בראשית

כמה הערות בפרשת בראשית

שורש ב.ר.א

כתב האבן עזרא (פסוק א) וז"ל: "ברא - רובי המפרשים אמרו שהבריאה להוציא יש מאין, וכן אם בריאה יברא ה' (במדבר טז, ל). והנה שכחו ויברא אלקים את התנינים (בראשית א, כא). ושלש בפסוק אחד, ויברא אלקים את האדם [בצלמו, בצלם אלקים ברא אתו, זכר ונקבה ברא אתם] (בראשית א, כז). ובורא חושך (ישעיה מה, ז) - שהוא הפוך האור שהוא יש". ומסקנת דבריו "וטעמו לגזור, ולשום גבול נגזר, והמשכיל יבין".

לשיטתו נאמר לשון בריאה על חיתוך מקום או דבר, כגון מה שבעדת קרח נבראה בריאה ופצתה האדמה את פיה, הנה פתח זה שנחתך ונגזר מקום האדמה לעשות לה פה, זהו לשון בריאה. לפיכך בראשית ברא אלקים פירושו שגזר וחתך חומר מסוים ונוצר ממנו דבר מה.

אלא שלכאורה אין בראיותיו הוכחה שאין בלשון בריאה הוצאת יש מאין, כי מניין נודע שבריאת התנינים איננה יש מאין, והגם שמסתבר שבריאתם היתה כמו שאר הדגים שנבראו מהמים, מכל מקום לא שמענו שאכן נבראו יש מיש. כיו"ב בריאת האדם, הנה נוכל להסביר שלמרות שגופו נברא מהאדמה מכל מקום בריאתו הרוחנית במה שהוא 'אדם', ובצלם אלקים ובצורת זכר ונקבה, זה היא בריאת יש מאין, (כי ידוע שצורת הנקבה במין האדם משונה מצורת הנקבה במין בעלי החיים, כי נפש האשה וצורתה הרוחנית משונה מנפש הזכר, משא"כ בבע"ח יש רק הבדל גופני). אכן הנאמר בעדת קרח שיברא ה' בריאה חדשה קשה קצת, שהרי אחר מעשה בראשית לא נבראו בריאות חדשות, וכולם בער"ש בין השמשות נבראו, אולם גם זה נוכל להסביר כלשון הגמ' (נדרים לט: סנהדרין קי). שאם לא נברא עדיין ראוי היה שיברא כעת בריאה חדשה מעין זו.

והנה הרד"ק נשמר משאלה זו, שכתב (ספר השרשים - ברא, ועיי' בראשית א,א) "ענין יצירה, אך יש הפרש ביניהם, כי לשון יצירה אינו נופל אלא על דבר שיש לו ממש וצורה - ולשון בריאה נופל על כל דבר". "וכל לשון בריאה הוא התחדש הדבר וצאתו מאין ליש".

לפי דבריו אין המכוון שהחומר שממנו נברא הדבר החדש הוא 'יש מאין', אלא הכונה שנוצר דבר חדש, אלא שלשון יצירה בא רק על דבר שיש בו ממש ויש לו צורה, אולם לשון בריאה בא גם על דבר שאין לו צורה כמו 'בורא חושך', וכן פי הארץ שהוא מקום בלא 'יש' אלא שמציאותו הוא ענין חדש, ולכן נזכר שם לשון בריאה.

לפי דבריו נוכל לומר, שאין פירוש 'יש מאין' שמתוך האין יצר את היש, אלא שדבר שהיה אין עד היום הזה כעת הוא יש.

אלא שלפי דבריו עדיין צ"ב מדוע במעשה בראשית נאמר לשון בריאה לגבי השמים והארץ והתנינים הגדולים או על האדם, הלא המה ברואים של 'יש', ואם כן מן הראוי שייאמר עליהם ויצר.

יש מקום להסביר, שלשון בריאה בא במקום שניכר שמאת ה' היתה זאת, כי הנה לצייר צורות יכול גם האדם, וכן לעשות בתוך הבריאה יכול גם האדם, אולם לחדש שמים וארץ זה אין בכח האדם, לכן מודגש בדברים שאינם בכח האדם לשון בריאה. בזה יובן מדוע לגבי התנינים הגדולים נזכר לשון ויברא, כי האדם יכול לגרום לדגים לפרות ולרבות, אולם שיהיו עוד תנינים מעין הלויטן זה אין באפשרותו, מוכח על ידיהם שהקב"ה בראם. כיו"ב האדם, למרות שהאדם פרה ורבה, מכל מקום הולד נוצר רק ברצון ה', וזה ניכר באדם החדש שנולד בארץ, שתכונת נפשו וענינו משונים מכל אדם שהיה ושיהיה, וזה מוכיח שמאת ה' היתה זאת. גם משה שביקש שה' יברא בריאה חדשה לא היתה כוונתו שיהיה דבר שיעשה יש מאין, אלא שיהיה דבר חדש שלא היה מעולם המוכיח שמאת ה' היתה זאת.

אכן אחד מסוגי ההוכחות שבהם ניכר שיד ה' עשתה זאת, הוא במה שהדבר החדש שנוצר הוא נולד מאין, וזה רק מאת ה', לכן גדרו שלשון בריאה מורה על יש מאין, אולם אמיתת הענין מורה שיש בריאה של יש מיש, אלא שהם דברים חדשים שגם האדם אינו יכול לחדש כהנה למרות שלפניו נמצא היש הראשון שעשה ה'.

אולם יש מקום להסביר את גדר שורש ברא בהיפך ממש, שגדרו 'אין מיש', אין כוונתו 'אין' שאין דבר כזה במציאות, אלא שמתוך היש הוליד דבר חדש שהוא מסמל חסרון. אין זה ביאור הפשטני של הענין אלא עומק הענין במבט נסתר יותר.

ביאורם של דברים. שנינו בפרקי דרבי אליעזר (פרק ג) "עד שלא היה העולם, היה הב"ה הוא בשמו בלבד, ועלה במחשבתו לבראות העולם, והיה מחריבו את העולם ולא היה עומד. משלו למה"ד, למלך שרוצה לבנות פלטרין שלו, אם אינו מחריבו בארץ יסודותיו ומוצאיו ומובאיו אינו מתחיל לבנות, כך הב"ה היה מחריבו לפניו את העולם ולא היה עומד, עד שברא את התשובה". מבואר

שאינן מקום לבנות פלטרין קודם שמחריבים את הפלטרין הישן עד יסוד ואח"כ בונים בנין חדש. כך גם מבאר המלבי"ם ענין נקרת הצור (שמות לג, כב. לד, ה), שהקב"ה כביכול עשה מקום שנעלם שם יחדו יתברך ושם יש מקום לעולם (מלשון העלמה), כאילו העולם הוא 'אין' בתוך היש' הגדול שהוא כבודו יתברך.

כיו"ב נוכל להסביר שהנה הקב"ה ברא את השמים ואת הארץ, היינו שהוא יצר מתוך היש - אין ששם שמים וארץ, ולא רק שסופם להבטל, הנה מהותם הוא ליצור אין בתוך היש. גם את האדם שתכונת נפשו גורמת לו לחשוב שהוא אדון לעצמו, ושהוא 'יש' בפני עצמו לבחור ברצונו, זהו 'אין מיש', שהקב"ה שהוא היש האמיתי יצר אין מסוים שיש לו תחושת יש. גם החושך הוא נברא מתוך האור, היינו שמתוך היש שהוא אורו של הקב"ה שנתעטף כשלמה ממנה יצר חושך, הרי שהחושך הוא נולד מתוך היש ומביא אין והעדר. מתוך כך גם נוכל להסביר שהאדם במהותו הוא גם 'בורא רע' כי על ידי מפעליו הוא יוצר מתוך היש העדר וחסרון של רע.

התנינים הגדולים הם המסמלים יותר מכל בע"ח (מלבד האדם), את האין של הבריאה. שהרי אמרו חז"ל (עין ב"ב עד.) שהתנין הגדול הוא הנחש בריח, ונקרא נחש בריח משום שהבריח שהעולם נשען עליו בו (פרד"א ח). גם אמרו שכל המים שבעולם עוברים דרכו. נמצא שהמים והארץ יסודם בשני התנינים הגדולים, האם אין לך בריאת אין מיש יותר מזה, הלא התנינים הגדולים הם מאכל לעם ישראל לעתיד, ועליהם עומד העולם. גם עצם תפקידם שמהם יעשו סעודה לצדיקים מוכיח עליהם שהם מסמלים את העדר והחסרון של הבריאה שרובם אין עושים רצונו של מקום. (אולם עדיין יש מקום להסביר עוד).

ויעש אלקים

הנה בששת ימי המעשה לא נזכר לשון עשיה אלא בג' ימים, יום ב' יום ד' ויום ו'. [א] (ו) ויעש אלקים את הרקיע ויבדל בין המים אשר מתחת לרקיע ובין המים אשר מעל לרקיע ויהי כן: [ב] (טו) ויעש אלקים את שני המארות הגדלים את המאור הגדל לממשלת היום ואת המאור הקטן לממשלת הלילה ואת הכוכבים: [ג] (כה) ויעש אלקים את חית הארץ למינה ואת הבהמה למינה ואת כל רמש האדמה למינה ויבא אלקים כי טוב:

ומלבד ג' פעמים שנזכר תיבת 'ויעש', הנה מצאנו עוד לשון עשיה ביום ו': [כז] ויאמר אלקים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו ויחדו בדת הים ובעוף השמים ובבהמה ובכל הארץ ובכל הרמש הרמש על הארץ: [לא] ויבא אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד ויהי ערב ויהי בקר יום הששי:

יש מקום להסביר, שאחת מצורות הבריאה הוא, שנבראו בג' זוגות של ימים, ובכל יום שני של הזוג היתה השלמה ליום שקדם לו, עד שנהיה מוכרחים לראות שבורא אחד בראם. וכבר כללו הקדמונים שלשון 'עשיה' נאמר על תיקון הדבר ושלמותו.

ביום הראשון נבראו השמים והארץ, אלא שלא השלים צורת השמים אלא ביום ב', ואז עשה את הרקיע שהוא תשלום השמים, וקרא לרקיע שמים. ביום השלישי תיקן את הארץ, היינו שעשה יבשה ומקום זרע ודשאים, אולם ביום הרביעי השלים ענינם על ידי שמינה עליהם את המאורות למשול בארץ וביום ובליה וכו' שמכחם צומחים וגודלים הזרעים והדשאים. ביום החמישי נבראו בעלי החיים אלא שלא נשלם ענינם עד יום ו' שאז נבראו החיות הגדולות והבהמות.

ומלבד ג' עשיות אלו שהם השלמות לימים שקדמו להם בבריאה, הנה בריאת האדם היא השלמת הבריאה בכללותה, ולבסוף נבראו גם עשרת הדברים בין השמשות ואז נתקן העולם וראה שהכל טוב מאד, ולכן גם בזה נאמר לשון עשיה על שלמות הענין ותיקונו.

ויהי כן

בששה מקומות בבריאה מצאנו לשון 'ויהי כן', וצ"ע מדוע נאמר בהם לשון זה, הלא במאמר אחד די שיהיה להם קיום לעולם וכמו שאר הנבראים שלא נאמר בהם ויהי כן, (וכבר האריכו בהם הקדמונים).

ואלו המקומות שנאמר בהם כן: א] (ז) וַיַּעַשׂ אֱלֹקִים אֶת הַרְקִיעַ וַיַּבְדֵּל בֵּין הַמַּיִם אֲשֶׁר מִתַּחַת לַרְקִיעַ וּבֵין הַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל לַרְקִיעַ וַיְהִי כֵן: ב] (ט) וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים יִקְוּוּ הַמַּיִם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל מְקוֹם אֶחָד וַתֵּרָאָה הַיַּבְשָׁה וַיְהִי כֵן: ג] (י) וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים תִּדְשֵׂא הָאָרֶץ דְּשֵׂא עֵשֶׂב מִזֵּרֶע זֶרַע עַץ פְּרִי עֵשֶׂה פְּרִי לְמִינֵו אֲשֶׁר זָרְעוּ בּו עַל הָאָרֶץ וַיְהִי כֵן: ד] (טו) וַהֲיוּ לְמַאֲוֹרֹת בְּרָקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהָאִיר עַל הָאָרֶץ וַיְהִי כֵן: ה] (כ) וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים תּוֹצֵא הָאָרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה לְמִינָהּ בְּהֵמָה וְרֶמֶשׂ וְחַיְתוֹ אֲרֶץ לְמִינָהּ וַיְהִי כֵן: ו] (ט) וְלָכַל חַיַּת הָאָרֶץ וְלָכַל עוֹף הַשָּׁמַיִם וְלָכַל רֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר בּו נֶפֶשׁ חַיָּה אֶת כָּל יֶרֶק עֵשֶׂב לְאֲכֹלָה וַיְהִי כֵן:

נראה לענ"ד שהכתוב מדגיש את המקומות שבהם ניכרת יד ה', היינו ששם מוכח שהקב"ה משגיח על העולם כל משך זמן עמידתה.

הנה הרקיע יש בו סתירה מיניה וביה, שהרי הוא מוריד מים להשקות את העולם, ומאידך ידוע שטבע הנברא לחזור לשרשו, שכך הסבירו הקדמונים מדוע החפצים נופלים אל הארץ ואילו האש פונה לשמים, והנה יש מים למעלה ויש מים למטה וכל אחד אל מקומו שואף זורח הוא שם, וזה מוכיח שלולי שיש משגיח בכל עת היה צריך להיות מצב שהמים יתאחדו אל מקום אחד, או מעל השמים או בארץ.

בבריאת העולם הוכח שטבע המים לכסות ארץ, אלא שבמאמר יקוו המים נתחדש המצב שהארץ מעל המים, וזה דבר שלכאורה יכול וצריך להשתנות בכל עת, כי המים עומדים עד פתחה של קרקע, ופי התהום למעלה בארץ, אלא מוכח שיש משגיח אחד שגזר אומר ונתן גבול לים בל יעבור, ולכן אין המים חוזרים ומכסים ארץ.

גם צורת צמיחת העשבים, גם מצד סוגיהם ומיניהם, גם מצד שאין מין אחד מהם נכרת, וגם מצד שאין זרע של פרי אחד מצמיח מין אחר, הנה זה מוכיח שבכל עת הקב"ה בורא פרי האדמה ופרי העץ.

גם ההתבוננות במערכת השמש והירח והכוכבים שלמרות שינוייהם הנה הם הצבאות שעל פיהם משנה הקב"ה את מהלך הטבע, וכבר אמר דוד (תהלים ח, ד) כי אראה שמיד מעשה אצבעותיך ירח וכוכבים אשר כוננת, ואמר לעושה אורים גדולים כי לעולם חסדו, שהם מוכיחים על ההשגחה הפרטית בבריאה בכל עת.

כיו"ב בריאת הבעלי חיים שכל אחד נשאר במינו וענינו ולא נכחד מינם זה מוכיח שהעולם מושגח בפרטות. ועל כולם, מה שנותן לחם לכל בשר, היינו שנתן לבעלי החיים אכלם כל אחד לפי ענינו, עד ששום מערכת לא תזיק למערכת אחרת כנגדה, שמה שיאכלו בע"ח הצמחים לא יגרע ויזיק למין הצומח כלל, עד שניכר בעין השכל שהכל מושגח ממנו עד עתה בכל רגע ורגע.

עפ"י יובן מדוע על ד' מאמרים אחרים לא נאמר 'ויהי כן'. המה א' מאמר 'בראשית', ב' יהי אור, ג' ישרצו המים, ד' נעשה אדם. הנה מאמר בראשית שענינו מה שברא את השמים ואת הארץ, הרי הם היו היוליים ולא ניכר בעצם בריאתם שהם מונהגים ומושגחים עד היום - רק מה שתיקן ושכלל בהם הם מוכיחים זאת. גם מאמר נעשה אדם הנה מלבד מה שיש לאדם בחירה לשנות חוקו, הנה האדם תפקידו להתבונן בהם ולכן לא נאמר בו שישים לב שהיה כן, בפרט שאין אדם נולד כפי אדם הראשון ביום ו' לבריאה. מאמר ישרצו המים משום שהמים מכסים על הדגים והחיים שבקרבם לכן אין ניכר כ"כ יד ה'. מאמר יהי אור, יש אומרים שכשאמר 'ויהי אור' הוא כמו שנאמר 'ויהי כן', אלא שלא נשאר האור שהוא משום שגנזו לצדיקים לעתיד לכן לא נאמר ויהי כן כי לא היה כן לעולם. או יבואר, שאכן משום שהאור הוא אינו ניכר כיום ואינו מוכיח על יד ה' שברא ומנהג את עולמו, לכן לא נאמר שם ויהי כן.
